

Zdravotní gramotnost v mezinárodních doporučeních a studiích

Alena Šteflová¹, Jan Dudra²

¹Ústav pro zdravotní gramotnost, z. ú.

²Klaudiánova nemocnice, Mladá Boleslav

Čas. Lék. čes. 2025; 164: 14–16

SOUHRN

Zdravotní gramotností rozumíme schopnosti získávat, hodnotit a aplikovat informace související se zdravím. Zdravotní gramotnost ovlivňuje motivace, zdravotní chování, ale i důvěru ve zdravotnické systémy. Pro rozvoj a zlepšování zdravotní gramotnosti v evropském kontextu je nezbytné měření zdravotní gramotnosti a mezinárodní srovnávání.

KLÍČOVÁ SLOVA

zdravotní gramotnost, M-POHL, zdravotní péče

SUMMARY

Šteflová A, Dudra J. Health literacy in international recommendations and studies

Health literacy means the ability to acquire, evaluate and apply health-related information. Health literacy affects motivation, health behavior, but also trust in health systems. For the development and improvement of health literacy in the European context, it is necessary to measure health literacy and compare it internationally.

KEYWORDS

health literacy, M-POHL, health care

ÚVOD

Zdravotní gramotnost, tedy schopnost jednotlivců získávat informace související se zdravím, porozumět jim a aplikovat je, se stala klíčovým tématem v oblasti veřejného zdraví (1–3). Koncept zdravotní gramotnosti má v evropském kontextu dlouhou historii, přičemž jeho význam výrazně vzrostl v posledních letech. Pandemie COVID-19 zdůraznila zásadní roli zdravotní gramotnosti ve společnosti, kdy se ukázalo, že schopnost správně interpretovat a aplikovat rychle se vyvíjející a často protichůdné zdravotní informace může mít rozhodující vliv na zvládnutí krizových situací (4, 5). Nejenže krizová situace přinesla nároky na zpracování složitých informací, ale zároveň ukázala, jak nízká úroveň zdravotní gramotnosti může vést k dezinformacím, šíření strachu a nesprávnému chování v oblasti zdraví. Nedostatečná zdravotní gramotnost byla často označována jako faktor, který přispěl k neúspěchům v prevenci šíření pandemie.

VÝZNAM ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOSTI PRO CHOVÁNÍ A VNÍMÁNÍ LIDÍ

Vliv zdravotní gramotnosti na změnu chování je podpořen řadou studií, které ukazují, že vyšší úroveň zdravotní gramotnosti je klíčovým faktorem pro změnu zdravotního chování, včetně dodržování doporučení ohledně veřejného zdraví, a také důvěry ve zdravotnické systémy. Lidé, kteří mají vyšší úroveň zdravotní gramotnosti, jsou více motivováni přijímat doporučení týkající se zdraví a lépe se orientují v možnostech léčby a prevenci nemocí. Tato schopnost pozitivně ovlivňuje nejen jednotlivce, ale má i širší dopad na zlepšení veřejného zdraví a efektivitu zdravotní péče (6, 7).

ROZVOJ ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOSTI V EVROPSKÉM KONTEXTU

V evropském kontextu hraje významnou roli platforma M-POHL (*Action Network on Measuring Population and Organizational Health Literacy of WHO-Europe*), která byla vytvořena s cílem podpořit měření a rozvoj zdravotní gramotnosti na populaci i na úrovni zdravotnických organizací (8). Tento projekt, který byl spuštěn v roce 2017, zahrnuje dnes 27 členských zemí, včetně Česka. Koordinace aktivit M-POHL probíhá pod vedením Mezinárodního koordinačního centra (ICC) se sídlem ve Vídni a soustředí se na několik klíčových oblastí:

1. **Měření zdravotní gramotnosti:** Sběr a analýza údajů o úrovni zdravotní gramotnosti napříč různými zeměmi.
2. **Mezinárodní srovnání:** Porovnávání výsledků mezi zúčastněnými zeměmi s cílem identifikovat faktory ovlivňující úroveň zdravotní gramotnosti.
3. **Zlepšování zdravotní gramotnosti:** Identifikace opatření a intervencí, jež mohou vést ke zlepšení zdravotní gramotnosti a tím i k zajištění lepší zdravotní péče a prevenci nemocí.

CÍLE M-POHL A JEJICH VÝZNAM

Cíle projektu M-POHL jsou jasně zaměřeny na zvyšování povědomí o zdravotní gramotnosti jako klíčovém faktoru pro zlepšení zdraví obyvatel. Důraz je kladen na poskytování vědecky podložených informací o zdravotní gramotnosti, které mohou být základem pro tvorbu zdravotní politiky. Dalším důležitým cílem je podpora mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu a zlepšování zdravotní gramotnosti, přičemž důraz je kladen na spravedlivý přístup k informacím a službám souvisejícím se zdravím pro všechny vrstvy populace, bez ohledu na jejich socioekonomický status.

AKTUÁLNÍ PROJEKTY REALIZOVANÉ V RÁMCI M-POHL:

- HLS₂₄: monitorování úrovně zdravotní gramotnosti (M-POHL Health Literacy Population Survey 2024–2026);
- OHL (Organizational Health Literacy) – zdravotně gramotná organizace (míněno „zdravotnická“): tvorba sebehodnoticích nástrojů pro nemocnice a primární péči;
- EVPOP (Evidence Based Policy and Practice): politika a praxe založená na důkazech.

Vídeňské koordinační centrum poskytuje ve spolupráci se svými členskými zeměmi nástroje a oficiální dokumenty klíčové pro činnost celé sítě M-POHL. Patří mezi ně především dotazníky pro měření zdravotní gramotnosti, standardizované metodologické příručky určené pro výzkumníky participujících na studiích zdravotní gramotnosti (metodologické pokyny pro sběr dat, analýzu, interpretaci výsledků), které zaručují, že měření je prováděno srovnatelně napříč zúčastněnými zeměmi.

Na základě těchto výstupů jsou vydávány mezinárodní zprávy a národní zprávy o zdravotní gramotnosti, které sumarizují výsledky výzkumu na mezinárodní úrovni tak jednotlivých zemí.

Platforma M-POHL poskytla svým členským zemím kompaktní, validní a psychometricky dobře fungující měřítka pro pravidelné sledování komplexní všeobecné zdravotní gramotnosti (ZG) u dospělé populace, nástroj vyvinutý pracovní skupinou konsorcia HLS₁₉ (Health Literacy Population Survey 2019–2021) HLS₁₉-Q12. Aplikace tohoto opatření v 17 zemích evropského regionu Světové zdravotnické organizace (WHO) ukázala obecné průřezové trendy a rozdíly mezi zeměmi: značný podíl obyvatel s nízkou ZG, sociální gradient ZG a relevantní zdravotní důsledky spojené se ZG. Kromě toho v návaznosti na mezinárodní trend vnitřní diferenciace ZG konsorcium HLS₁₉ také vyvinulo, ověřilo a aplikovalo specifické nástroje pro měření 4 relevantních specifických aspektů ZG: digitální ZG, komunikační ZG, navigační ZG a vakcinační ZG.

Výsledky obecných ZG a 4 specifických ZG jsou k dispozici jako srovnávací mezinárodní zpráva, jako informační listy, národní zprávy a specifické publikace v mezinárodních recenzovaných časopisech (viz <https://m-pohl.net/results>). Na základě výsledků začaly zúčastněné země plánovat, vyvíjet a implementovat intervence k řešení nízké ZG a zlepšení ZG.

V současné době probíhá příprava šetření M-POHL Health Literacy Population Survey 2024–2026 (HLS₂₄).

ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOST V ORGANIZACÍCH**PILOTNÍ PROJEKT V KLAUDIÁNOVĚ NEMOCNICI**

Jedním z hlavních zaměření platformy M-POHL je hodnocení a zlepšování zdravotní gramotnosti přímo ve zdravotnických zařízeních. Za tímto účelem byl vytvořen sebehodnoticí nástroj *International Self-Assessment Tool for Organizational Health Literacy of Hospitals* (OHL-Hos), obsahující 8 standardů a více než 150 indikátorů. Ty pokrývají různé oblasti od školení personálu po zajištění přístupu pacientů k informacím o jejich zdraví, včetně úlohy, kterou sehrává dané zdravotnické zařízení na lokální/komunitní úrovni. Tento nástroj, který byl pilotně ověřen v 6 zemích (Rakousko, Německo, Itálie, Norsko, Srbsko a Česko), byl shledán jako vhodný, avšak pro jeho širší využití bylo doporučeno vytvoření kratší verze.

Výše uvedené pilotní šetření bylo v Česku zahájeno v roce 2023 v Klaudiánově nemocnici v Mladé Boleslavi. Klaudiánova

nemocnice se zapojením do tohoto projektu stala součástí širší iniciativy zlepšování zdravotní gramotnosti v evropských nemocnicích. Na základě výsledků pilotního projektu byly v Klaudiánově nemocnici vyvinuty konkrétní intervence a strategie, které mají vést ke zlepšení interní a externí komunikace nemocnice. Výsledky této pilotní studie byly prezentovány spolu s dalšími pilotními zeměmi na mezinárodní konferenci *European Public Health Association* (EUPHA) v Lisabonu v listopadu 2024 (9).

ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOST V PRIMÁRNÍ PÉČI

Projekt M-POHL se nezaměřuje pouze na nemocnice, ale také na organizace primární zdravotní péče. V roce 2022 byla zahájena vývojová fáze pro OHL-PHC (*International Self-Assessment Tool for Organizational Health Literacy in Primary Health Care Services*), která se zaměřuje na hodnocení zdravotní gramotnosti v primární péči, včetně lékáren a ordinací praktických lékařů. Tento nástroj staví na zkušenostech z nemocničního sektoru a adaptuje je na specifika primární zdravotní péče s cílem zlepšit své postupy v oblasti komunikace s pacienty a poskytování informací o zdraví, léčbě a prevenci nemocí.

VÝZNAM PRO TVORBU ZDRAVOTNÍ POLITIKY

Zdravotní gramotnost je dnes považována za klíčový faktor pro dosažení lepšího zdraví a prevenci nemocí. Jak na úrovni Evropské unie, tak i na globální úrovni je tento koncept uznáván jako důležitý prvek pro zlepšení výsledků zdravotní péče. Evropská unie podporuje zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti jako klíčový aspekt svého zdravotního programu, s cílem zlepšit zdravotní stav populace a zajistit rovný přístup k informacím a zdravotnickým službám pro všechny. Podpora z evropských fondů umožňuje financování projektů, které se zaměřují na zlepšení zdravotní gramotnosti, včetně *Joint Action Plan for Control of Non-Communicable Diseases* (NCDs).

ZÁVĚR

Zdravotní gramotnost je klíčovým faktorem pro zajištění lepšího zdraví obyvatel a účinné prevence nemocí. Mezinárodní iniciativy, jako je M-POHL, hrají klíčovou roli v podpoře a rozvoji zdravotní gramotnosti v Evropě a ve světě. Tyto iniciativy nejen poskytují nástroje pro měření a hodnocení zdravotní gramotnosti, ale také pomáhají formulovat a implementovat politiky, které mohou vést ke zlepšení zdravotního stavu populace. Podpora zdravotní gramotnosti ve zdravotnických organizacích je nezbytná pro zajištění kvalitní péče a efektivní komunikace mezi zdravotníky a pacienty.

Literatura

1. How tobacco smoke causes disease: the biology and behavioral basis for Kickbush I, Pelikan J, Apfel F et al. Health Literacy: The Solid Facts. WHO. Dostupné na: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/128703/e96854.pdf>
2. Sørensen K, Van den Broucke S, Fullam J et al. Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health* 2012; 12: 80.
3. Pelikan Jm, Röthlin F, Ganahl K. Comparative report on health literacy in eight EU member States (second extended and revised version). *The European Health Literacy Survey*, 2012.
4. Dietscher C, Pelikan J. Health-literate hospitals and healthcare organizations – results from an Austria feasibility study of the self-assessment of organizational health literacy in hospitals. In: Schaeffer D, Pelikan J (eds.). *Health Literacy Forschungsstand und Perspektiven. Hogrefe*, Bern, 2017.

PŘEHLEDOVÝ ČLÁNEK

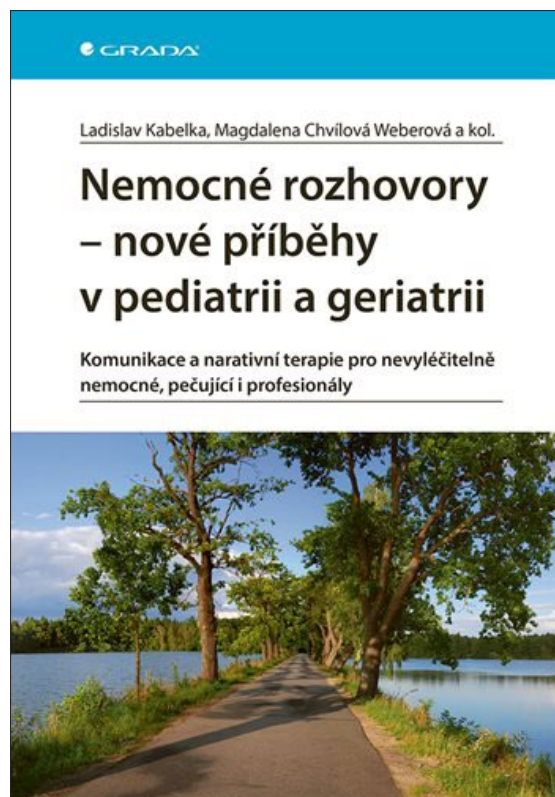
5. Pelikan J. Health-literate healthcare organization. In: Okan O, Bauer U, Pinheiro P et al. (eds.). International handbook of health literacy – research, practice and policy across the life-span. *Policy Press*, Bristol, 2019.
6. Health Literacy in the 21st Century: Policy and Implementation Guide. *OECD*, 2020.
7. International report on the methodology, results and recommendations of the European health literacy population survey 2019–2021 (HLS19) of M-POHL. *The HLS19 Consortium of the WHO Action Network M-POHL*. Dostupné na: <https://m-pohl.net/NB1>
8. Action Network on Measuring Population and Organizational Health Literacy (M-POHL). *WHO*. Dostupné na: [www.who.int/europe/groups/action-network-on-measuring-population-and-organizational-health-literacy-\(m-pohl\)](http://www.who.int/europe/groups/action-network-on-measuring-population-and-organizational-health-literacy-(m-pohl))
9. Conference on Health Literacy and Organizational Health Literacy in Hospitals. *European Public Health Association (EUPHA)*, 2024.

ADRESA PRO KORESPONDENCI:

MUDr. Alena Šteflová, Ph.D., MPHÚstav pro zdravotní gramotnost, z. ú.
Sokolská 490/31, 120 00 Praha 2
e-mail: alena@steflova.cz

RECENZE

Nemocné rozhovory – nové příběhy v pediatrii a geriatrii

Kabelka L, Chvilová Weberová M. *Grada*, Praha, 2025. 364 s., ISBN 978-80-271-5380-0

Člověk vlastně celý život plánuje, co udělá zítra, za týden, za rok. Plánuje tak, jako by vlastně život nikdy neskončil. A to je asi dobře. Ale jak se píše v Prvním listě Petrově: „Každý člověk je jako tráva, všechna jeho sláva jako polní květ. Usychá tráva, kvítí uvadá.“ (Petr 1:24 B21)

Bojíme se, co bude zítra, co bude za týden, za rok a bojíme se budoucnosti. Chystáme se na ni. Děláme to vlastně celý život. Daleko více si děláme starosti s tím, co bude, než s tím, co je. Pokud bych opět zabrousil k Bibli, tak v tomto apoštola Petra vhodně doplňuje Evangelium podle Matouše: „Nedělejte si tedy starosti kvůli zítřku, neboť zítřek bude mít své vlastní starosti. Každý den má dost vlastního trápení.“ (Matouš 6:34)

Kniha docenta Ladislava Kabelky „Nemocné rozhovory – nové příběhy“ je o tomto všem. Není o umírání a smrti, ale je o životě a o posledních chvílích člověka. Je plná skutečných příběhů, moudrosti a lidskosti. Není to ale smutná kniha. Prostě každý život jednou skončí. I když si to málokdo přizná, každý se bojí smrti, a když ne smrti, tak umírání. A tato kniha je i o tomto strachu a o tom, co s tím dělat.

Je to ovšem i odborná publikace. Je zde vysvětlena řada postupů a odborných doporučení, doplněných daty a fakty. Je zde řada metodických postupů a návodů. Přitom je vše psané opravdu velmi citlivě. Takže žádná suchá akademická učebnice – a to je velmi dobře. Kniha může sloužit všem těm, kdo se paliativní medicínou zabývají, ale i těm, kdo o ní nic neví.

Autoři této publikace odvedli opravdu velký kus poctivé práce a odvádějí ji i v praxi paliativní medicíny. Řada pozitivních změn v této oblasti je jejich zásluhou a za to bych jim chtěl opravdu ze srdce poděkovat.

Vlastimil Válek